

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОГО РОЗУМІННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ АНТИДЕЛІКТНИХ ТА ІНШИХ ЕКСПЕРТНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Ткач Ю. Д.

Звернено увагу на необхідність створення експертнотури як єдиного антиделіктного органу, що діє на підставі єдиноначальності, із проведення досліджень із залученням будь-яких спеціальних знань та навичок, окрім юридичних, тобто антиделіктних та інших експертних, що за інноваційною класифікацією за базисною основою дослідження поділяються на клас криміналістичних, медичних і наркологічних експертних та експертних психіки людини.

Підкреслено, що клас криміналістичних експертних досліджує будь-які значущі для подолання кримінальних та/або інших правопорушень трасосубстанції, відносини або явища за винятком психіки та зумовлюють зміну обмінних процесів людини, її тіла, частин або виділень, а також відповідні зміни одягу, взуття та інших супутніх для людей трасосубстанцій у разі спільного заподіяння тілесних ушкоджень людині або іншого слідоутворення з її тілом та/або частинами та/чи виділеннями.

Зазначено, що цей клас експертних із конкретизацією базисної сутності об'єкта дослідження, своєю чергою, підрозділяється на такі роди криміналістичних досліджень, як дослідження засобів (зброї, знарядь, явищ природи, у т. ч. діянь диких тварин, які знаходяться у нерегульованих людиною умовах), експертна речовин, матеріалів та виробів із них, трасологічна, почеркознавча та інші види експертних.

Розкрито сутність класу експертних психіки людини, що поділяється на такі роди, як психологічна експертна, яка досліджує різноманітні особливості психіки людини, та психіатрична експертна, котра досліджує різні відхилення та захворювання психіки людини, у т. ч. встановлює факт наявності та/або визнання необхідності лікування різних проявів залежності психіки людини, що є підставою для виділення відповідних видів даного роду експертних.

Підкреслено, що клас наркологічних експертних установлює факт наявності та необхідності лікування різних проявів психічної та/або обмінної залежності: алкоголізму, наркоманії, токсикоманії та ін.

Ключові слова: класифікація експертних на класи, роди і види, базисний об'єкт дослідження, криміналістичні експертні, медичні експертні, експертні психіки людини, наркологічні експертні.

Tkach Yu. D. The development of innovative understanding of classification anti delictal and other expert research

Attention is drawn to the need to create an experttour as a single antidelictal body, acting on the basis of single-headedness, to conduct research involving any special knowledge and skills, except juridical, that is an antidelictal and other examinations, which are divided into classes criminalistical, medical and narcological examinations and examinations of the human psyche.

It is emphasized, that the class of the criminalistical examinations examines any relevant to overcome criminal and/or other offenses of the substance, relationships or phenomena, except the psyche, and determine changes in metabolic processes of a man, body, parts or secretions, as well as appropriate changes in clothing, footwear and other accompanying human substances in case of joint infliction of bodily harm to a person or other trace formation with his body and/or parts and/or excretions.

It is noted, that this class of examinations with the specification of the basic essence of the object of research, in turn, is divided into such types of the criminalistical excretions as the research of means (weapons; tools; natural phenomena, including wildlife, which are in unregulated human conditions), examination of substances, materials and articles thereof, trasological, handwriting and other types of examinations.

The essence of the class of examinations of the human psyche, which is divided into such genera as psychological examination, which examines various features of the human psyche; and psychiatric examination, which examines various disorders and diseases of the human psyche, including the existence and/or recognition of the need treatment of various manifestations of dependence of the human psyche, which is the basis for the selection of appropriate types of this examination.

It is emphasized, that the class of narcological examinations establishes the fact of the presence and necessity of treatment of various manifestations of mental and/or metabolic dependence: alcoholism, drug addiction, substance abuse, etc.

Key words: the classification of examinations into classes, genera and species, basic object of research, criminalistical examinations, medical examinations, examination of the human psyche, narcological examinations.

Постановка проблеми та її актуальність. Немає інших найбільш давніх і поряд із тим недостатньо розроблених положень криміналістики та ординатики (теорії ОРД), а також антикримінального та ординатичного судочинства, як й будь-якого іншого виду судочинства, ніж з'ясування сутності та класифікації тих досліджень, що потребують залучення будь-яких спеціальних знань та навичок за винятком юридичних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із перших, хто мав намір вирішити цю проблему, є О.Р. Шляхов, який уважав за необхідне всі експертні дослідження класифікувати за рівнем спільності та субординації на рівні класів (типів), що підрозділяються на роди, а останні - на види, а ті, своєю чергою, на різновиди (чи групи) [1, с. 11]. Ознакою, за якою треба розмежовувати один рід (вид) експертиз від іншого, автор вибрав предмет, об'єкти, методики експертного дослідження, що розглядалися в сукупності, оскільки жодна із цих ознак окремо, ізольовано, на думку вченого, не дає змоги зрозуміти сутність експертизи, а також відмежувати один її рід (вид) від іншого [1, с. 7]. У такому аспекті всі експертизи поділялися на дев'ять класів: судово-медичні та психофізіологічні, криміналістичні, судові інженерно-транспортні, судово-бухгалтерські та фінансово-економічні, судові інженерно-технологічні, судово-технічні, судові сільськогосподарські, судово-екологічні, судово-біологічні [1, с. 7].

Згодом цю саму класифікацію намагалося вдосконалити багато авторів, наприклад Ю.Р. Корухов - запровадженням мистецтвознавчої експертизи як десятого класу [2, с. 160], Т.С. Волчецька - додатково класами ґрунтознавчих експертиз та експертизи харчових продуктів [3, с. 34] та ін.

При цьому одні автори вважали достатнім використовувати як підставу для такого класифікаційного поділу експертиз лише дві ознаки - своєрідність предмета і спеціальні знання [4, с. 150], а інші автори - лише одну ознаку - за галузями знань [5, с. 166; 6, с. 50 та ін.].

Водночас розглянуті та інші підходи містили у собі низку невирішених проблем судових та інших експертних досліджень. Принципово підтримуючи викладений підхід із необхідності використовувати у класифікації антиделіктних та інших експертних досліджень лише одну з підстав [5, с. 166; 6, с. 50 та ін.], не можна погодитися з жодним з існуючих у літературі підходів [7, с. 400 та ін.], тим більше що вказані у наведе-

них вище класифікації О.Р. Шляхова ознаки чомусь починали діяти лише на рівні не класу, а роду та виду експертиз, а в класифікаціях, запропонованих іншими авторами, вже на рівні класу [8, с. 417-418].

Каменем спотикання стала й віднесеність до криміналістичних експертиз цілої низки експертних досліджень, коли в дискусії, чи є експертиза матеріалів, речовин та виробів криміналістичною [9, с. 303-319; 10, с. 15-21 та ін.], виявилася німецькою і така ознака, як метод ідентифікації, який, зародившись у криміналістиці, міцно поширився у сферу, насамперед, судово-медичних та інших експертних досліджень. Дискусійним виявився «класний статус» геноскопічної експертизи, що проводиться в криміналістичних експертних установах, а також деяких інших експертних досліджень [8, с. 418].

Мета наукової статті полягає у комплексному всеохоплюючому системному правовому дослідженні можливостей найбільш точного визначення сутності та співвідношення допустимості доказів із базисними основними та додатковими юридичними властивостями такого роду відомостей у кримінальному судочинстві та у будь-якому іншому виді судочинства з метою започаткування відповідної коректної широкої наукової дискусії з приводу розроблення найбільш виваженого варіанту вирішення даної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Викладені у вступі обставини дали змогу О.А. Кириченку та Ю.О. Ланцедовій зробити однозначний висновок про те, що проблема розроблення найбільш обґрунтованої всеосяжної класифікації судових експертиз фактично зайшла у глухий кут, унаслідок чого автори зробили цілеспрямований пошук виходу з даної ситуації [8, с. 418-420].

У зв'язку із цим спочатку було запропоновано виділяти криміналістичні експертизи (які повинні досліджувати будь-які об'єкти, що мають значення для правильного вирішення справи про ті чи інші види правопорушень і не належать тілу людини або її одягу та предметам у разі спільного заповідання ушкоджень, а також якщо дослідження не стосується психіки людини), судово-медичні та судово-психіатричні експертизи, що включають судово-психіатричну, судово-психологічну та наркологічну експертизи [11, с. 285-286]. Експертні дослідження класифікувалися також залежно від послідовності проведення, за обсягом дослідження, складом та характером спеціальних знань, кількістю експертів та місцем проведення [11, с. 286].

Надалі було запропоновано виділити не три, а чотири класи антиделіктних експертних досліджень, коли як окремий клас розглядалася наркологічна експертиза, що встановлює факт наявності та визнання необхідності лікування різних видів обмінозалежності: алкоголізму, наркоманії, токсикоманії та ін., а клас психіатричної експертизи вже поділявся тільки на психологічну експертизу, що досліджує особливості психіки людини, та психіатричну експертизу - відхилення та захворювання психіки людини, у т. ч. встановлення факту наявності та визнання необхідності лікування різних видів психозалежності: віртуальнофілії, азартно-ігрофілії, фанатоігрофілії, шоуфанатфілії, націоналфілії, сектанктофілії та ін. [12, с. 206].

І тут чітко розмежовувалися між собою як окремі класи експертиз, зокрема психіатрична експертиза від наркологічної за видами тих залежностей, які є об'єктами дослідження кожної з них, так і психологічна експертиза від психіатричної, що в кінцевому підсумку вже було представлено у вигляді розгорнутої класифікації антиделіктних експертних досліджень за базисним об'єктом дослідження та за низкою інших підстав [13, с. 13-16].

Разом із цим підкреслювалося, що експертні дослідження можна проводити у межах як антиделіктного провадження, тобто кожного із видів судочинства, і позаантиделіктного провадження, тобто для вирішення аналогічних та інших питань, які не пов'язані з подоланням конкретного правопорушення, наприклад із метою визначення наявності та ступеня історичної цінності конкретного об'єкта [13, с. 15-16].

Більше того, відповідно до положень інноваційної класифікації юридичних наук на основі їх гіпергрупових завдань, у якій пропонується вичерпний перелік оновлених за назвою та основ існуючих та перспективних видів судочинства [14, с. 182], роз'яснювалася перспективна сутність кожного з видів судочинства : а) конституційного, покликаного охопити чинне адміністративне судочинство за визнанням факту порушення чи ні діянням, рішенням чи правовим актом суб'єкта владних повноважень певної норми як Основного чи поточного закону, і підзаконного акта; б) антикримінального; в) адміністративного, яке має здійснюватися лише у контексті подолання адміністративних правопорушень; г) трудового, яке ще тільки треба виділити на самостійне судочинство з чинного цивільного судочинства; г) де-факто майново-договірного, тобто існуючого цивільного; д) де-юре майново-договірного або чинного

господарського чи в інших державах арбітражного або економічного судочинства; е) ордістичного, яке має розвинутися з існуючої процедурної частини теорії ОРД; є) виправно-трудового чи чинного кримінально-виконавчого судочинства; ж) виконавчого, яке ще треба створити з існуючих процедур виконання остаточних рішень у контексті подолання всіх інших, аніж кримінальних правопорушень [13, с. 15-16].

Доцільно також звернути увагу на розміщені в даній публікації пояснення того, що формально комісійна одорологічна експертиза досліджує субстанцію людини - її запах, але методика такого дослідження спочатку розроблена криміналістами, згідно з якою немає потреби залучати спеціальні медичні знання, а походження запаху як субстанції від людини у цій методиці є чисто формальним і таким, що не може вплинути на достовірність висновків, що отримані на основі спеціальних криміналістичних знань [13, с. 14], тоді як геноскопічна (а не генотипоскопічна або молекулярно-генетична) експертиза нині необґрунтовано проводиться НД ЕКЦ МВС України та іншими немедичними експертними установами, тоді як об'єктом даної експертизи дослідження є частини або виділення людини, дослідження яких має здійснюватися на основі судово-медичних, а не криміналістичних спеціальних знань [13, с. 15].

У низці останніх публікацій О.А. Кириченко та Ю.О. Ланцедова представили докорінно розвинуті підходи у вигляді необхідності створення експертнотури як єдиного антиделіктного органу, що діє на підставі єдиноначальності, із проведення досліджень із залученням будь-яких спеціальних знань та навичок, окрім юридичних, що покликано об'єднати всі види досліджень на основі запропонованої цими же авторами інноваційної класифікації антиделіктних та інших експертиз за базисною основою дослідження [8, с. 420-422; 14, с. 81-82, 225-226, 365-369 та ін.], який може бути представлений класифікаційним поділом у розвитку у такій редакції:

1. Клас криміналістичних експертиз, що досліджують будь-які значущі для подолання кримінальних та/або інших правопорушень трасосубстанції, відносини або явища за винятком психіки та зумовлюють зміну обмінних процесів людини, її тіла, частин або виділень, а також відповідні зміни одягу, взуття та інших супутніх для людей трасосубстанцій у разі спільного заповідання тілесних ушкоджень людині або іншого слідоутворення з її тілом та/або частинами та/чи виділеннями [14, с. 367].

Цей клас антиделіктних та інших експертиз із конкретизацією базисної сутності об'єкта дослідження, своєю чергою, підрозділяється на такі **роди криміналістичних досліджень**:

1.1. Експертиза засобів учинення кримінальних та інших правопорушень, що поділяється на такі **гіпервиди**:

1.1.1. Експертиза зброї, **видами** якої є:

1.1.1.1. Експертиза вогнепальної зброї, боєприпасів та слідів протиправного поводження з ними.

1.1.1.2. Експертиза механічної зброї, боєприпасів та слідів протиправного поводження з ними.

1.1.1.3. Експертиза вибухової зброї, вибухових пристроїв та речовин, засобів підриву та слідів протиправного поводження з ними.

1.1.2. Експертиза знарядь, поділ видів якої ще підлягає прикладному розробленню та апробації, у т. ч. й у контексті розмежування та поглинання окремих видів трасологічних експертиз.

1.1.3. Експертиза явищ природи, у т. ч. й діянь диких тварин, які знаходяться у нерегульованих людиною умовах, поділ видів якої також підлягає прикладному розробленню та апробації.

1.2. Експертиза речовин, матеріалів та виробів з них, що має такі **види**: 1.2.1. Ґрунтів та речовин ґрунтового походження. 1.2.2. Волокнистих матеріалів та виробів із них. 1.2.3. Пальнемастильних матеріалів та нафтопродуктів. 1.2.4. Скла, кераміки та виробів із них. 1.2.5. Лакофарбових матеріалів і покриттів та фарби. 1.2.6. Полімерних матеріалів, пластмаси та виробів із них. 1.2.7. Металів, сплавів та виробів із них. 1.2.8. Наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. 1.2.9. Тютюну і предметів куріння. 1.2.10. Харчових продуктів. 1.2.11. Спиртовмісних рідин. 1.2.12. Сильнодіючих та отруйних речовин. 1.2.13. Речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин та ін.

1.3. Експертиза відновлення знищених текстів та маркувальних позначень [17, с. 367].

1.4. Трасологічна експертиза, **види**: 1.4.1. Трасологічна експертиза знарядь злочину, пристроїв і механізмів та їхніх слідів [17, с. 368]. 1.4.2. Трасологічна експертиза відбитків протекторів шин та інших деталей автомобіля та транспорту. 1.4.3. Трасологічна експертиза відбитків взуття та інших видів одягу людини чи тварини та їх аксесуарів. 1.4.4. Дактилоскопічна експертиза. 1.4.5. Експертиза відбитків іншого шкірного покриву людини чи тварини. 1.4.6. Трасологічна експертиза замків та пломб та ін.

1.5. Фоноскопична експертиза.

1.6. Комісійна одорологічна експертиза, **види**: 1.6.1. Звичайна комісійна одорологічна експертиза. 1.6.2. Діагностична комісійна одорологічна експертиза.

1.7. Почеркознавча експертиза, **види**: 1.7.1. Почеркознавча експертиза текстів. 1.7.2. Почеркознавча експертиза підписів.

1.8. Авторознавча експертиза, **види** залежно від об'єкта авторського права, що оспорюють.

1.9. Портретна експертиза, **види**: 1.9.1. Фотозображень та технічних засобів їх виготовлення та внесення до них змін. 1.9.2. Відеозображень, технічних засобів їх виготовлення та внесення до них змін. 1.9.3. Голограм та технічних засобів їх виготовлення та внесення до них змін. 1.9.4. Ідентифікація людини по черепу та його фото- або відеозображенню та ін.

1.10. Технічна експертиза, **види**: 1.10.1. Автотехнічна. 1.10.2. Будівельнотехнічна. 1.10.3. Пожежнотехнічна. 1.10.4. Земельнотехнічна. 1.10.5. Комп'ютернотехнічна. 1.10.6. Дорожньотехнічна. 1.10.7. Електротехнічна та ін.

1.11. Технологічна експертиза, **види** залежно від галузі виробництва матеріальних благ та надання послуг.

1.12. Товарознавча експертиза, **види** залежно від виду товару чи іншого виробу.

1.13. Бухгалтерська експертиза [14, с. 368].

1.14. Фінансово-економічна експертиза, **види** залежно від галузі виробництва матеріальних благ та надання послуг [14, с. 369].

1.15. Біологічна експертиза.

1.16. Інженерно-екологічна експертиза.

1.17. Мистецтвознавча експертиза.

1.18. Військова експертиза та ін.

2. Клас медичних експертиз, роди:

2.1. Геноскопічна експертиза.

2.2. Імунологічна експертиза.

2.3. Біологічна експертиза.

2.4. Цитологічна експертиза.

2.5. Трасологічна експертиза.

2.6. Токсикологічна експертиза.

2.7. Експертиза трасосубстанцій, механізм появи та зміни яких пов'язаний із механізмом ушкоджень на тілі людини чи іншого слідоутворення із тілом людини або з її одягом та з її аксесуарами.

2.8. Експертиза трупа людини та ін.

3. Клас експертиз психіки людини, що поділяється на такі роди:

3.1. **Психологічна експертиза**, що досліджує різноманітні особливості психіки людини.

3.2. *Психіатрична експертиза*, що досліджує різні відхилення та захворювання психіки людини, у т. ч. встановлює факт наявності та/або визнання необхідності лікування різних проявів залежності психіки людини, що є підставою для виділення відповідних видів даного роду експертизи.

4. *Клас наркологічних експертиз*, що встановлює факт наявності та необхідності лікування різних проявів психічної та/або обмінної залежності: алкоголізму, наркоманії, токсикоманії та ін., що також може визначати відповідні види даного класу досліджень без поділу їх на роди [14, с. 369].

Висновки. Запропонована редакція інноваційної класифікації антиделіктних та інших експертних досліджень за базисною підставою не претендує на завершеність і створює лише надійну доктринальну, проектну законодавчу та іншу прикладну основу для розроблення у процесі широкої коректної наукової дискусії загальноновизнаного варіанту вирішення даної проблеми.

Література

1. Шляхов А.Р. Судебная экспертиза: организация и проведение. Москва : Юрид. лит., 1979. 165 с.

2. Корухов Ю.Г. Криминалистическое обеспечение деятельности криминальной милиции и органов предварительного расследования / под ред. Т.В. Аверьяновой, Р.С. Белкина. Москва : Новый юрист, 1997. 400 с.

3. Волчецкая Т.С. Основы судебной экспертологии : учебное пособие. Калининград : КГУ, 2004. 197 с.

4. Настільна книга слідчого : науково-практичне видання для слідчих і дізнавачів / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. Київ : Ін Юре, 2003. 720 с.

5. Пиріг І.В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2014. 366 с.

6. Щербаковський М.Г. Призначення та провадження судових експертиз : навчальний посібник. Харків : Фактор, 2011. 400 с.

7. Салтевський М.В. Криміналістика (у сучасному вигляді) : підручник Київ : Кондор, 2005. 588 с.

8. Кириченко А.А., Ланцедова Ю.А. Классификация экспертиз по базисной сущности объекта исследования и по иным основаниям. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. Вип. 64. С. 416-426. URL: <http://digest.kndise.gov.ua/archive/criminalistics-and-forensics-2019/>.

9. Аверьянова Т.В. Судебная экспертиза. Курс общей теории. Москва : Норма, 2007. 479 с.

10. Вандер М.Б. Криминалистическая экспертиза материалов, веществ, изделий. Санкт-Петербург : Питер, 2001. 121 с.

11. Курс лекцій з криміналістики : навчальний посібник / О.А. Кириченко, Т.О. Коросташова, Ю.О. Ланцедова, О.С. Тунтула та ін. ; за наук. ред. О.А. Кириченка. Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2014. 348 с.

12. Кириченко А.А. Новая доктрина классификации антиделіктных экспертных исследований. *Перші Миколаївські юридичні дискусії : матеріали Міжнародн. наук.-практ. конф.*, 18 травня 2016 р. Миколаїв : МНУ ім. В.О. Сухомлинського, 2016. С. 205-207.

13. Кириченко А.А., Довбуш Н.Н. Новая доктрина классификации антиделіктных и иных экспертных исследований. *International Multidisciplinary Conference «Key Issues of Education and Sciences: Development Prospects for Ukraine and Poland» Stalowa Wola, Republic of Poland, 20-21 July 2018. Volume 2. Stalowa Wola: Izdevnieciba «Baltija Publishing»*, 2018. P. 13-16.

14. Кириченко О.А., Ткач Ю.Д., Бондаренко І.В. Інновації юриспруденції в забезпеченні журналістської галузі права та медіабезпеки : монографія ; 2-е вид. Варшава : RS Global Sp.z O.O. ; Київ : Назаров О.А., 2022. 1004 с.

Ткач Ю. Д.,
кандидат юридичних наук,
ветеран органів внутрішніх справ
та кафедри криміналістики
Одеського державного університету
внутрішніх справ